

UDK: 8215(133)

Iroda ISMATOVA,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi
E-mail: irodaismatova95@gmail.com
Adiba DAVLATOVA,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti dotsenti, f.f.d

CHDPU dotsenti v.b., f.f.d N.Xoliqova taqrizi asosida

NATIONAL AND LOCAL COLOR IN NURILLA CHORIYEV'S STORIES

Annotation

This article analyzes the expression of national and local color based on the stories in the work of Nurilla Choriyev. The author's works vividly reflect the elements of nationalism and locality through the depiction of the traditions, values, linguistic richness, and social environment of the Uzbek people. The article highlights the writer's skill in creating images, the depiction of the scene, and the artistic expression of the folk spirit.

Keywords: color, metaphor, combination, dialect, mentality, national spirit.

НАЦИОНАЛЬНЫЙ И МЕСТНЫЙ КОЛОРИТ В РАССКАЗАХ НУРИЛЛЫ ЧОРИЕВА

Аннотация

В колорита на основе сюжетов в произведениях Нуриллы Чориева. В произведениях автора ярко отражены элементы национальности и статье анализируется проявление национального и местного локальности через изображение традиций, ценностей, языкового богатства и социальной среды узбекского народа. В статье подчеркивается мастерство писателя в создании образов, изображении сцен, художественном выражении народного духа.

Ключевые слова: цвет, метафора, сочетание, диалект, менталитет, национальный дух.

NURILLA CHORIYEV HIKOYALARIDA MILLIY VA MAHALLIY KOLORIT

Annotatsiya

Ushbu maqolada Nurilla Choriyev ijodidagi hikoyalar asosida milliy va mahalliy koloritning ifodalanishi tahlil qilingan. Muallif asarlarida o'zbek xalqining urf-odatlar, qadriyatlar, til boyligi hamda ijtimoiy muhit tasviri orqali milliylik va mahalliylik unsurlarini yorqin aks ettirgan. Maqolada adibning obrazlar yaratish mahorati, voqea joyining tasviri hamda xalqona ruhning badiiy ifodasi yoritiladi.

Kalit so'zlar: kolorit, metafora, kombinatsiya, dialekt, mentalitet, milliy ruh.

Kirish. Zamonaviy o'zbek adabiyotining taniqli, samimiy ijodkorlaridan biri Nurilla Choriyev hikoya janrida samarali ijod qilgan. Uning hikoyalari xalqona ruh, hayotiy voqealar samimiylik va o'ziga xos xususiyatlari bilan to'la. Ularning aksariyati, ko'pchillik kitobxonlar qalbidan joy olgan. Adabiyotshunoslar tomonidan ijodkorning asarlari yuzasidan ilmiy ishlar olib borilib, o'ziga xos fikr bildirishgan. Shulardan biri Marhabo Qo'chqorova adib va uning asarlari to'g'risida quyidagi fikrlarni yozgan: "Shu yurtda, shu tuproqda yashab o'tgan ko'pdan-ko'p ulug' zotlarning hayot yo'liga, ma'naviy merosiga ko'z yugurtirganimizda, o'ziga xon, o'ziga bek shu el qalbiga quloq tutganimizda ayon bo'ladiki, biz or-nomusini, sha'nini toj-u davlat bilgan zotlarning avlodimiz. Sodda va samimiy, dili tili bilan bir, donishmand el yetti o'lchab bir kesib, katta xulosalar yasaydi – naql qiladi. Naqli esa, Asqar tog'ning "boshini olgan" yoyday o'tkir. "Bor borini yeydi, uyatsiz – orini" yoki "Hayo ketdi – balo yetdi", deydi xalqimiz.

Muddao – ayni or-nomus nuqtai nazaridan kaminaga tengqur ayrim qalamkashlar mashqlariga e'tibor qaratmoq. Darvoqe, "O'zi sening tengquring kimlar?", deb so'rashingiz mumkin. "Adabiyot bo'stoniga oyoqqinani artib" (Abdulla Oripov so'zi) kirmoq umidida qo'liga qalam tutib, uch-to'rt hikoya qoralagan qalamkash borki, menga safdoshdir", [1]- deydi ijodkor o'zining "Ijodkor or-nomusi" nomli maqolasida. Mana shunday, or-nomus hayotida yuqori darajada turadigan o'zbek xalqining haqiqiy, sodda, sof hayot tarzini o'z hikoyalarida ifoda etgan Nurilla Choriyevning bir necha

hikoyalarini sanab o'tishimiz mumkin. Jumladan, "Qizg'aldoq", "Lo'litopmaslik chol" "Unitilgan kishi" "Tashvishi yo'q odamlar" [Nurilla Chori. Qashqadaryo adiblari. Toshkent: "Oltin nashr" nashriyoti, 2020 – 488-b] nomli bir necha hikoyalarida mahalliy xalqning urf-odatlar, odamlarning yurish - turishi, hayot tarzi, hattoki, qahramonlarning har bir xatti-harakatlari, qiliqlari, gap so'zlari jonli tasvirlangan. Uning hikoyalarida ko'pincha oddiy odamlarning hayoti, turmush tarzi yoritilgan. Hikoyalarda katta voqealardan ko'ra, oddiy lekin ma'noli holatlar ko'zga tashlanadi. Insonlarning oddiy turmush tarzi orqali butun millat hayoti va orzu-umidlari aks etadi. Nurilla Chori qalami orqali, kuzatishlar asosida qog'ozga tushirilgan jumlarlar sof o'zbek mentalitetidan darak berib turadi. Millatimizning qadimiy an'ana va qadriyatlar, haligacha saqlanib kelayotgan o'lmas urf-odatlar va dunyo e'tirof etadigan fazilatlar – bularning barchasi ijodkor asarlari chuqur singdirilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Adib o'zbek adabiyoti tarixidagi hassos yozuvchilar izidan borgan holda o'z asarlarida qisman o'zbek xalq mifologiyasini ham aks ettirgan. "Yaqinda yozuvchi Nurilla Chorining G'afur G'ulom nomidagi nashriyot tomonidan chop etilgan "Tashvishi yo'q odamlar" nomli hikoyasini o'qib chiqdim. Mutolaa davomida miflar, umuman, xalq ijodi, bugungi yosh nosirlar uchun ham muhim badiiy shartli vosita sifatida xizmat qilib, neomifologizmning yangi qirralari ochilayotgani ko'zga tashlandi." [2] - deydi Alisher Navoiy nomidagi Til va

adabiyoti instituti doktoranti Marhabo Qo'chqorova. Ijodkorning hikoyalarida qahramonlar ichki dunyosi murakkab tuzalganligi va mahalliy kolorit juda yorqin tuzilganligini va ushbu hikoyalarni o'qigan har bir o'quvchi yozuvchining o'z tug'ulib o'sgan joylarining urf-odatlarini xalqni dunyoqarashini va ularni turmush tarzini chuqur his etadi. Bu jarayon esa albatta ijodkorni kuchli mahorat egasi ekanligini ko'rsatadi. Ijodkorning "Qizg'aldoq" hikoyasi 2010-yilda "Yilning eng yaxshi hikoyasi" sifatida e'tirof etilganidan ham adibning hikoyalari darajasini bilib olsak bo'ladi.

Nurilla Chori hikoyalarini o'qir ekanmiz, ularda milliy kolorit yaqqol ko'zga tashlanadi. Uni yaratishda milliy atributlardan ijodkor unumli foydalangan. Kichik detallarga ham diqqat bilan e'tibor bergan holda, so'zlarni chertib tanlab yozadi. Quyidagi parchada ham shunday hol kuzatilgan. "Turdixolning eri askarlikka ketdi-yu qaytmadi. O'lik - tirigidan darak yo'q. Yesir boshi bilan ko'zining oq-u qorasi bir o'g'il bir qizini elga qo'shaman, deb yoshini yashamay, yalmog'izning singlisiday qaridi-qoldi. Bu orada ochiq boshi ne bir malomatlariga qolib, taqdirning issiq-sovug'i yuziga chang solib, izg'irin shamollar sochini yuldi. Yelkasidan qamchi yeb, tavoni yorildi. Ammo kimsaning eshigidan mo'ralamadi, birovning o'ngiridan ushlamadi"[3] Bu parchada bo'yoqdorlikka ega bo'lgan so'zlarning barchasi o'zbek ayolining siymosini yaratishga xizmat qilgan. Sodda, turli turmush tashvishlari boshiga tushgan o'zbek ayolining tashqi ko'rinishi metaforalar asosida yaxshi tasvirlangan. Masalan ijodkor oddiygina "qaridi" deyshdan ko'ra "yalmog'izning singlisiday" degan o'tkir o'xshatishni qo'llaydi. Natijada kitobxon ayolning qanchalik darajada qariganligini mana jumla orqali yaxshi anglay oladi. Qolaversa uning yuzini ajin bosganini "taqdirning issiq-sovug'i yuziga chang solib", sochlari to'kilganini "izg'irin shamollar sochini yuldi" tarzida ifodalashi ham adibning so'z qo'llash mahoratidan va o'quvchini diqqatini torta olish qobiliyatidan nishona ekanini ko'rsatadi. U ikki yetim qolgan farzandini "elga qo'shaman" deb ya'ni el qatori bo'lib voyaga yetguncha oldidan ikki qanot bo'lguncha, turmushga issiq-sovug'iga yordam qilguncha ko'p mashaqqatlar chekdi. Kampir qizini nomusi, o'g'lini ori deb bildi. Yolg'iz boshi bilan o'z aravasini o'zi tortishga harakat qildi. Bu tasvirlar Turdixol ayaning va uning qizi To'lg'anoyning hayot yo'llaridagi qiyinchiliklari, mahalladagi odamlarning g'iybatlari va hikoyadagi odamlarning o'zaro bir-biri bilan qilayotgan muloqoti, so'zlashishi orqali biz hikoyada mahalliy koloritni o'ziga xos muhim xususiyatlar bilan, jonli til orqali tasvirlanishini ko'rishimiz mumkin. Yana shu yo'sinda, ta'kidlab o'tish joizki, ijodkor mahalliy kolorit yaratish uchun o'zbek qizining or-nomus masalasida kuchli irodaga ega ekanligini ifolash uchun "qosh qoqish nari tursin, bir bora qiyo ham boqmad", deb ta'riflab ketadi. Turdixol ayaning ohorsiz ko'ylagi-u ro'moli va unga qishloqdagilar "checha" deb murojat qilishi milliy o'ziga xoslikning namunasi hisoblanadi. Hikoyada mahalliy xalqning gapga so'zamonligi ham e'tiborga loyiqdir. Bunga misol qilib, hikoyadagi Eshpo'lat dallolning "To'lg'anoyning otasi ikki tomir oshgan akamiz bo'ladi" "sulton suyagini xo'rlamas" [3] degan jumllarini olishimiz mumkin. Bu iboralar mahalliy hayotdagi ijtimoiy aloqalar, ya'ni bu qishloq hayotida yoki yaqin do'stlar orasidagi kuchli, ishonchli munosabatlarni bildiradi. Umuman olganda "ikki tomir oshgan" deganda qardoshlik munosabati bor, bu esa qishloqlarda har bir inson bir-biriga qon qardosh ekanligini anglatadi. Bu ham hikoyada mahalliy kolorit tasvirini yanada yaxshi namoyon etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. "Tashvishi yo'q odamlar" hikoyasida ham oddiy qishloqlik odamlar hayoti, ularning turmush tarzi ifodalanadi. Hikoya tahliliga o'tishdan oldin Nurilla Choriyevning Qashqadaryo farzandi ekanligini yana bir bor eslagan holda, har bir yozuvchi o'zi tug'ilib

o'sgan joydan uzilmagan holda ijod qilishini tushunib olamiz. "O'tgan qishda Bozorgan chol nevarasiga to'y berish taraddudida edi. Og'zidagi tishiday siyraklashib qolgan uzanggidoshlarini bozorda ko'radimi, mozorda ko'radimi, do'q urib: "Nevaramga to'y beraman, ko'pkarisi katta bo'ladi"! Otga qarashing der, bu gaplariga ko'ngli to'lmay: "Ullarini ham olib keling, ota qadrdonlarni topishtirib ketaylik! Til topishsa, og'a - ini bo'lib qolar. Topishmasa ukasini qorniga"- deya qo'shimcha qilar edi"[4] Bu parchadagi ko'plab so'zlar o'zbek xalqi an'analari yaqqol aks ettirgan. Ijodkor ushbu hikoyasida ham tig' tegmagan o'xshatishlardan foydalana olgan. Har bir jumlaning o'qiyotganda zavq bilan, zerikmay, to'xtamay o'qish mumkin. Yuqoridagi keltirilgan parchadagi "og'zidagi tishiday siyraklashib qolgan uzanggidoshlari" o'xshatishiga e'tibor beradigan bo'lsak, bunda ham yumshoqlik bilan Bozorgan cholning safdoshlari kamygani va o'zi ham ancha qarib qolganiga ishora qilinmoqda. Hikoyada Bozorgan cholning tasviri, sodda, haqiqiy chapani qishloq odamini aks ettiradi. Bu hikoyada ham o'zbeklarga xos ruhni his qilish mumkin. To'y, ko'pkari kabi marosimlar xalqimizning o'ziga xos an'alaridan darak beradi. Qolaversa, tanishlarning bolalari va nevaralari bir birini tanib yurishi ham millatimizga xos bo'lgan qavm-qarindoshlik rishtalarini yaxshi davom ettirishga xizmat qiluvchi omil ekanligi ta'kidlangan. Adibning yozuvchi bo'lib shakllanishida ulkan g'oya va ilhom bera olgan Qashqadaryo o'lkasi qadimdan va hozirgacha bunday an'analarga sodiq qolib kelayotgan hududlardan hisoblanadi.

"Go'yandalarining guruh berishicha, Avaz qo'shig'ini ko'ngil uchun aytmagan, har otam-ov otam!" deganida sabzi tishlagan. Bilingki, otasini yo'qlayotgan Avazning urtida sabzi bo'lgan. Unda rangigan akaning ko'kayiga shu gaplar keldi"[4] Hikoyada obrazlarni tilidan ifoda etilayotgan, guruh, ko'kay, otam-ov so'zlari mahalliy xalq til lahjasini ifodalaydi. Ko'rib turganimizday dialektlar ham muayyan hudud koloritini ifodalashda o'ziga xos ahamiyatga ega. Nurilla Choriyev ijodida so'z o'yini va kinoyali uslub kombinatsiyasi natijasida yozuvchining koloritni yuzaga keltiruvchi o'ziga xos uslubi shakllangan. Umuman olganda, "Tashvishi yo'q odamlar" hikoyasida aynan mahalla hayoti o'zbek xalqining kundalik yashash tarzi va ma'naviyatini ifoda etuvchi ko'plab badiiy detallarga boy asar sifatida ajralib turadi. Hikoyada mahalla qadiyatlar, odamlarning bir-biriga bo'lgan munosabati, g'iybat va guruhlar orqali axborot almashinuvi, nasihatbozlik, kinoya, xalqona hikmatlar va turmush tarziga xos elementlar orqali mahalliy muhit jonli va tabiiy holda, real joy nomlari bilan ishonarli tarzda berilgan. Masalan, qahramonlarning muomala uslubi, obrazlar xarakteridagi xalqona iboralar mahalliy koloritni kuchaytiradi. Muallif tomonidan ishlatilgan, xalq og'zaki ijodiga xos so'lashuv nutqi, o'zbek xalqining kinoyaviy, istehzoli gapirish madaniyati yaqqol seziladi. Bu orqali hikoyani o'qiyotgan kitobxon asardagi qahramonlar bilan to'g'ridan to'g'ri muloqotga kirishayotganday bo'lib, shevaga xos so'zlarni so'z boyligiga qo'shib qo'rganini sezmay qoladi. Yozuvchining aynan shevaga xos so'zlarni o'z holicha qo'llashdan yana bir maqsadi – kitobxonni asar ichiga shu orqali olib kirish. Bizningcha adib o'z maqsadiga yetarli darajada erisha olgan.

Tahlil va natijalar.

– Ey, bu nima deganingiz bo'ldi? Men olishishga ishqibozman. O'zim tengim bilan ham olishaman, to'g'ri. Lekin katta polvonlar bilan qachon olishuvdim?

– Polvonjon, bunda Qizg'aldoqning ori turibdi.

– Qizg'aldoqning ori bo'lsa, menga nima

Qizg'aldoq sizniki... " [5]

Ushbu parcha esa, "Bo'ron tingan kecha" hikoyasidan olingan. Bu hikoyaning boshqalaridan farqi, hikoyada milliy qadriyatlar bilan bir qatorda, insonlarning qalb kechinmalari,

g'urur masalasi, shu bilan birgalikda diniy tushunchalar ham o'z aksini topgan. Yana shuni ta'kidlash kerakki, bu hikoyada Tog'ay Murodning "Yulduzlar mangu yonadi" asaridagiga o'xshagan polvonlik an'analari ham tasvirlangan. Nurilla Choriyev va Tog'ay Murodning tug'ilib o'sgan hududlari geografik va etnik jihatdan bir-biriga yaqin bo'lgani uchun ham qaysidir qadriyatlarda o'xshashlik mavjud. Nurilla Choriyevning "Bo'ron tingan kecha" hikoyasi hajman "Yulduzlar mangu yonadi" asaridan kichik bo'lsa-da, uning badiiy jihatdan yetukligi e'tirof etishga arziydi. Nurilla Choriyev ushbu hikoya orqali o'zbek xalqining ichki dunyosini, hayotiy falsafasini va jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni xalqona, o'ziga xos mahalliy ruhda yoritadi. Mahalliy xalqda or-nomus eng yuqori darajada turishi, polvonlik mahalliy xalqni qon-qoniga singib ketganligi va urf-odatlarini tasviri hikoyani jonli qilishiga xizmat qiladi. Bu hikoyada mo'z, odamgarchilik, or kabi tushunchalar hikoyani asosiy mazmunini ochib beradi. Bu tushunchalarning tag zamirida qanchalik teran fazilatlar mavjudligini hikoya davomida tushunib olish mumkin. Xalqimizda qadimdan o'tgan ota-bobolarga hurmat tuyg'usining mavjudligi va bu tuyg'u bizning qonimizga singib ketganligi ham hikoyaning g'oyalariga singdirilgan. "Qizg'aldoq" hikoyasida o'zbek ayolini tasviri ko'rgan bo'lsak, "Bo'ron tingan kecha" asarida haqiqiy o'zbek o'g'lonlarining umumiy qiyofasi chiziladi. Yigit kishiga polvonlik milliy meros ekanligi uqtiriladi. Nazarimizda ushbu asar bugungi kun yoshlari uchun ham yaxshi o'rnatilgan bo'la oladigan darajada ahamiyatli. Polvonlikning ortida turgan mas'uliyat, burch va or-nomus har

bir yigit kishiga zarur bo'lishi, shu orqali atrofdagilar va yashayotgan hududini shanini himoya qilishi kabi tushunchalar asarni mazmun mohiyatini yaxshi tahlil qilishga yordam beradi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, Nurilla Choriyev hikoyalari o'zbek adabiyotida muhim o'rin tutadi. Uning asarlari nafaqat badiiy, balki ma'naviy va ijtimoiy jihatdan ham boydir. Hikoyalarda qahramonlarning ichki dunyosi, ularning his-tuyg'ulari va ruhiy holati chuqur psixologik tasvir asosida beriladi. Bu orqali inson tabiatining murakkabligi va nozikligi o'quvchiga yetkaziladi. Nurilla Choriyev hikoyalarida ijtimoiy adolatsizlik, inson huquqlari, ma'naviyat va axloqiy qadriyatlar kabi masalalar muhokama qilinadi. Yozuvchi o'z asarlari orqali jamiyatdagi muammolarni ko'rsatib, o'quvchini o'zini tahlil qilishga undaydi. Biz adib hikoyalarining ba'zilarini tahlil qilishda shunga amin bo'ldikki, ijodkor yaratgan har bir qahramon, adibning o'ziga o'xshagan chapani va ochiqko'ngil. Yozuvchi har bir hikoyasi orqali turli mavzularni olib chiqishga, jamiyatda chindan shunday voqealar bo'lgan va bo'lishiga ishonitirishga harakat qiladi. Ko'rib o'tganimizday Nurilla Choriyev asarlarida xilma-xillik bilan bir qatorda an'anaviylik ham o'z aksini topgan. Aytmoqchimizki uning har bir asarida, albatta, o'zbek xalqiga xos bo'lgan qarashlar ufuq turadi. Biz ana shu o'ziga xoslikni ushbu maqolada tahlil qilishga va milliy kolorit tushunchasini ochib berishga harakat qildik. Nurilla Choriyev asarlaridagi g'oyalar millatimiz kishilari orasida abadiy yashaydi degan umiddamiz.

ADABIYOTLAR

1. Choriyev N. "Bo'ron tingan kecha" hikoyalar to'plami. Adib. Toshkent. 2014.
2. Choriyev N. "Ijod or nomusi" 2010. maqola
3. Qo'chqorova M. "Nurilla Chori hikoyalarida neomifologizm unsurlari" maqola Xurshid Davron kutubxonasi
4. Nurilla Chori. Qashqadaryo adiblari. Toshkent: "Oltin nashr" nashriyoti, 2020 – 488-b
5. Choriyev N. "Qizg'aldoq". Mutolaa. Toshkent. 2024. Mirjalol Madvaliyev elektron shaklga keltirdi
6. Choriyev N. "Tashvishi yo'q odamlar". Mutolaa. Toshkent. 2024 Dostonbek Ahmedov elektron shaklga keltirdi.
7. <https://uz.wikipedia.org>